

VĚTĚHO
HELEHO
VĚHOUBY

Milan
Hrdlička

Bohemistické
miniatury

KAROLINUM

TETA, KAM JDETE?
TO JE MI FUK

NO
NEKUP TO!

Bohemistické miniatury

doc. PhDr. Milan Hrdlička, CSc.

Recenzovaly:

prof. Dr. Danuta Rytel-Schwarz

prof. PhDr. Jana Svobodová, CSc.

Vydala Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum

Redakce Lenka Ščerbaničová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

© Univerzita Karlova v Praze, 2013

Text © Milan Hrdlička, 2013

ISBN 978-80-246-2176-0

ISBN 978-80-246-2714-4 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2014

<http://www.cupress.cuni.cz>

Obsah

Úvod	7
Podstatná jména	
K otázce tzv. něžných pojmenování mezi partnery	11
Čech – Nečech?	19
Čapkovi M/mloci	22
To je (mi) fuk	25
Teta, kam jdete?	27
OK	29
Ví houby	32
Stálo to Mailand	34
Odkud je krůta?	37
Přítelové	39
Přídavná jména	
Palackého spisy	43
To je to pravé	45
Komunikační versus komunikativní	47
Zájmena	
On a ten	51
Jaký je ten/to student?	54
O něčem/ničem takovém neslyšel	56
Někdo versus kdosi	58
Číslovky	
O číslovce pět	63
Šedesát dva studentek	67

Jak se počítá od jedné do tří?	70
Nemáš bůra?	72
Slovesa	
Bratras neviděl?	77
Hele ho	79
O českém imperativu	81
Jdu si číst	85
No nekup to!	87
Auto (se) zastavilo	89
Příslovce	
Tehdy a tehdy	93
Mají trochu hlad	96
Budeš už ticho/tiše?	98
Dobře ty	100
Předložky	
O přestávce	105
Odjeli na hory vs. do hor	107
Do Černé Hory versus na Černou horu	109
Summary	111
Bibliografická poznámka	112
Věcný rejstřík	114
Jmenný rejstřík	122

Úvod

Před více než dvěma desetiletími vydalo nakladatelství Karolinum čtenářsky úspěšnou publikaci nazvanou *Překladatelské miniatury*. Zabýval jsem se v ní problematikou uměleckého překladu vybraných marginálních jevů v beletrii (např. adekvátním převodem záměrných gramatických a pravopisných chyb, cizojazyčných prvků, šifer apod.).

S určitým odstupem nyní v témže nakladatelství vycházejí moje jazykové sloupky a příspěvky, až na nepočetné výjimky drobné práce z oblasti lingvistické bohemistiky určené dílem našim, dílem zahraničním bohemistům. Vznikaly celou řádku let spontánně, z prostého zájmu o přiblížení a alespoň částečné zpracování některých, většinou opomíjených jevů a pozoruhodných detailů naší mateřštiny. Tento prvek je všem příspěvkům společný, ať už mají určité texty ráz odborný nebo spíše popularizační.

Nedávno, když jsem se u příležitosti svého životního jubilea ohlížel zpět, mě napadlo, že by bylo možná vhodné všechny ty dosavadní „drobty“, roztroušené po tuzemských a částečně i zahraničních časopisech, shromáždit a představit souborně.

A tak se také stalo.

Pokusil jsem se celé to spektrum příspěvků utřídit, i když musí být každému zřejmé, že je to vzhledem k různorodé povaze kapitol pojednávajících o aspektech tvaroslovných, slovtvorných, pravopisných aj. krajně obtížné. Zvolil jsem nakonec následující kompromisní řešení: přiřazovat texty k jednotlivým slovním druhům, které v nich hrají důležitou úlohu, a v jejich rámci pak řadit jazykové sloupky chronologicky podle roku vydání.

Snad poněkud nevšedním rysem knížky, kterou držíte v ruce, jsou stručné přídatné pasáže za každou kapitolkou, jejichž posláním je původní texty okomentovat, doplnit nějakou zajímavostí, event. naznačit další

možný směr zpracování dotyčného tématu či přiblížit okolnosti jejich vzniku.

Pro knižní vydání doznaly některé příspěvky dílčích změn, zejména typografických (např. sjednocení psaní kurzivy aj.).

Chtěl bych při této příležitosti upřímně poděkovat oběma recenzentkám, prof. Danutě Rytel-Schwarz a prof. Janě Svobodové, za cenné rady a podnětné připomínky, které významně přispěly k výsledné podobě monografie.

Praha září 2012
autor

Podstatná jména

K otázce tzv. něžných pojmenování mezi partnery

„Chtěla si též vyvolat všechna jména, jimiž jí říkal. Jejím pravým jménem ji oslovoval snad jen prvních čtrnáct dní. Jeho něha byla stroj na nepřetržitou výrobu přezdívek. Měla mnoho jmen, a jako by se každé brzy obnosilo, dával jí nová a nová. Během těch dvanácti let, co se znali, měla nějakých dvacet třicet jmen a každé z nich patřilo určitému období jejich života.“

Milan Kundera, *Kniha smíchu a zapomnění*

Jazyková expresivita je jednou z oblastí, na niž se soustřeďuje zájem našich i zahraničních lingvistů. Pozornost je zaměřena zejména na pojmové vymezení jazykové expresivity, na objasnění její podstaty, na její utřídění, klasifikaci. Přestože je problematice jazykové expresivity věnována značná pozornost, nejsou její složky zkoumány stejně důsledně. Chtěl bych se zastavit u jednoho okruhu jevů, bezesporu aktuálních a frekventovaných, které doposud zůstávaly stranou soustavnějšího zpracování, a sice u tzv. něžných pojmenování mezi partnery. Jde o výrazy, jimiž se partneři navzájem oslovují, pojmenovávají a jimiž také vyjadřují svůj citový vztah.

Pokusil jsem se pomocí anonymní ankety udělat do této dosud málo zmapované oblasti malou sondu. Ankety se zúčastnilo 97 ze 100 dotazovaných (jedna středoškolačka a dvě posluchačky vysoké školy dotazník nevyplnily). Šlo o studenty gymnázia (30 dívek a 16 chlapců ve věku 17–19 let) a o vysokoškoláky, většinou posluchače FF UK, 38 posluchaček a 16 posluchačů ve věku 19–26 let. Jednalo se tedy o početně omezený a složením značně vyhraněný vzorek. Jsem si rovněž vědom toho, že problematika něžných pojmenování mezi partnery spadá do oblasti jazykových tabu, a že je tudíž nutné počítat u účastníků s jistou dávkou zdrženlivosti nebo stylizace. Přesto se ale domnívám, že některé tendence,

jež anketa naznačila, mohou být obecnějšího rázu. Účastníci ankety měli zodpovědět deset otázek zaměřených jak ryze lingvisticky, tak i přihlížejících k dalším, především psychologickým aspektům.

Na první otázku („*Uvedte, jak něžně pojmenováváte svého partnera/partnerku.*“) uvedli studenti SŠ deset různých něžných pojmenování (kromě deminutiv křestních jmen). Nejčastěji se vyskytlo pojmenování *kotě* (*kočička*) – třikrát, *brouček* a *zlatíčko* – dvakrát. Tři dotazovaní uvedli pouze zdrobnělinu jména. Děvčata uvedla 31 různých pojmenování, z nichž nejčastější bylo *brouček* – čtyřikrát, *sluníčko* a *šmudlík* – dvakrát. Šest dotazovaných uvedlo jen zdrobnělinu jména. Kromě deminutivních něžných pojmenování se objevila i pojmenování nezdrobnělá (např. *víla*, *zlatovláska* pro dívky, *láska*, *miláček* pro chlapce). Zaujal fakt, že značnou část tvořila u gymnazistů pojmenování z říše živočišné, a to 34 % (např. *kočička*, *myška*, *lybišta* – zkomoleně „rybička“, ponechán původní pravopis), u vysokoškoláků tvořila podobná pojmenování jen 15 % (např. *kočička*, *brouček*, *medvídek*). U středoškolaček tvořila tato pojmenování jednu pětinu (např. *slimáček*, *myšáček*, *hrošík*), u vysokoškolaček jednu třetinu (např. *médásek*, *koloušek*, *pejsek*, *brouček*). Vysokoškoláci uvedli 21 různých pojmenování (nejčastěji *kočička*, popř. *čiča*, *kóča* – šestkrát), vysokoškolačky uvedly 33 něžných pojmenování, nejhojněji byla zastoupena pojmenování *miláček* – jedenáctkrát, *brouček* – osmkrát, *méda* (*médásek*) – šestkrát. Až na malé výjimky (kupř. *večernice*, *víla*, *borůvka*) se ve většině případů jednalo o inherentní expresivitu substantivních deminutiv. Expresivní výrazy byly tvořeny většinou deminutivními sufixy (*pusinka*, *milovátka*), v několika případech se expresivita vyskytla již v hláskovém skladu slova (např. *tutínek*). Z hlediska sémantického vztahu něžného pojmenování k základovému slovu se vyskytl jak vztah kvantitativní, vyjadřující menší míru vlastnosti nebo rozměru (např. *slimák* – *slimáček*), tak kvalitativní – ve smyslu kladného citového hodnocení, meliorativnosti (např. *rošták* – *roštáček*).

Z prostorových důvodů není možné vyjádřit se o všech anketních odpovědích podrobněji. Uvedu alespoň několik postřehů. Značně se např. liší počet uváděných něžných pojmenování. Někteří dotazovaní jich uvedli až osm (dokonce v pořadí podle užití). V několika případech bylo poznamenáno, že totéž něžné pojmenování je užíváno oběma partnery (např. *bobík*, *šmudlík*), popř. že je přechylováno (*kocourek* – *kočička*, *mafouňák* – *mafouňka*). Za zmínku stojí rovněž tři dotazníky, v nichž bylo uvedeno, že partneři něžných pojmenování neužívají. Ocituji část jednoho z nich: „*Můj přítel ... nemá rád vyumělkovanost a různé projevy emotivního nadšení. Já jsem sice senzitivní, ale také mám ráda oprostěnost od všeho zbytečného ... Proto si říkáme křestními jmény, nezdrobnělými. V nejintimnějších*

chvilích si řekneme lásko, miláčku, tudíž vlastně docela běžnými pojmenováními, která jsou však pro nás vzácná, a proto nejkrásnější.“

U druhé otázky („*Co ovlivnilo výběr nejčastěji užívaných něžných pojmenování?*“) měli účastníci ankety zvolit mezi těmito možnostmi: (a) náhoda, (b) událost, příhoda, (c) jeho/její vlastnost, rys, (d) další důvody. Odpovědi jsou pro přehlednost uvedeny v tabulce; je třeba poznamenat, že ne všichni účastníci ankety vždy na všechny anketní otázky odpověděli, v případě druhé otázky zatrhlí někteří dotazovaní více možností.

	středoškoláci		vysokoškoláci	
	chlapci	dívky	chlapci	dívky
náhoda	3	8	5	14
událost, příhoda	3	5	5	4
vlastnost, rys	6	8	3	12
další důvody	3	5	6	12

Z tabulky je patrné, že při výběru něžného pojmenování hraje největší roli náhoda (z celkového počtu 102 odpovědí byla uvedena třicetkrát, tedy téměř v jedné třetině odpovědí; následují vlastnosti a rysy (29), další důvody (26) – uváděny jsou např. přezdívký, kniha, televize – a konečně událost, příhoda (17).

V anketních odpovědích na třetí otázku („*Měl/a jste toto něžné pojmenování již dříve?*“) se zřetelně – především u vysokoškoláků – projevila snaha vytvořit výraz nový, poutající pozornost, vzbuzující zájem apod. (srov. odpovědi na šestou anketní otázku). V převaze byli ti, kteří uvedli, že současné něžné pojmenování partner/partnerka dříve neměl/a. U středoškoláků byl poměr odpovědí „dříve toto něžné pojmenování měl/a – neměl/a“ 6 : 7 u chlapců a 7 : 20 u dívek, u posluchaček VŠ byl poměr 3 : 23 (v osmi případech uvedly, že nevědí, zda partner ono něžné pojmenování dříve měl, či nikoliv) a u vysokoškoláků dokonce 0 : 12.

Snaha upoutat pozornost, vyjádřit něžným pojmenováním citový vztah, ovlivnila pravděpodobně i „autorské hodnocení“ účinku něžného pojmenování na partnera či partnerku. Značná část dotazovaných se totiž domnívá, že se jejich protějškům něžné pojmenování velmi líbí, početnou skupinou jsou rovněž ti, kteří posuzují účinek jimi vytvořeného něžného pojmenování střízlivěji a jsou toho názoru, že se něžné pojmenování partnerovi/partnerce líbí. Toto konstatování vyplývá z odpovědí na sedmou anketní otázku („*Myslíte si, že se Vašemu partnerovi/*

Vaší partnerce toto něžné pojmenování líbí⁶⁶), v níž měli dotazovaní zatrhnout jednu z těchto možností: něžné pojmenování se mu/jí líbí (a) velmi, (b) ano, (c) celkem ano, (d) ne, (e) vůbec ne. Anketní odpovědi opět shrnuje následující tabulka (chlapci – CH, dívky – D):

	CH – D	CH – D	CH – D	CH – D	CH – D
	(a)	(b)	(c)	(d)	(e)
středoškoláci	6 : 5	6 : 12	3 : 8	0 : 0	0 : 0
vysokoškoláci	5 : 9	5 : 17	3 : 8	1 : 1	0 : 0

U případů používání něžných pojmenování, o kterých si hoch/dívka myslí, že se partnerovi/partnerce nelíbí, by bylo zajímavé vysledovat záměr. Domnívám se, že by mohlo jít např. o provokování, ironii, hru, škádlení apod.

Ve čtvrté otázce (*„Odkdy užíváte tohoto něžného pojmenování⁶⁶“*) měli dotazovaní zvolit jednu z těchto možností: něžného pojmenování užívám (a) ihned po seznámení, (b) po krátké době, (c) po delší době. V této oblasti se mezi středoškoláky a vysokoškoláky projevily největší rozdíly. Zatímco studenti SŠ uvedli ve čtyřech případech, že používají něžného pojmenování ihned po seznámení, ve dvou případech po krátké době a po delší době nikdo, byli vysokoškoláci v tomto směru značně rezervovanější: ihned po seznámení se objevilo dvakrát, čtyři odpověděl, že používají něžného pojmenování po krátké době a devět po delší době. Podobný poměr byl i u dívek – středoškolačky 9 : 16 : 4 a vysokoškolačky 4 : 13 : 18. Někteří účastníci ankety navíc blíže upřesnili, že různá něžná pojmenování užívají po uplynutí různé doby, vždy se však rozhodli pro zatržení jen jedné z možností.

Odpovědi na pátou otázku (*„Užívání téhož něžného pojmenování postupem času: (a) klesá – (b) je stejně časté – (c) stoupá⁶⁶“*) přinesly jednoznačnou shodu. U všech se projevila tendence po ustálené frekvenci něžného pojmenování. Jedna posluchačka a jeden posluchač VŠ uvedli, že užívání něžného pojmenování kolísá.

	frekvence užívání něžného pojmenování		
	klesá	je stejně častá	stoupá
SŠ – CH : D	2 : 4	10 : 21	4 : 4
VŠ – CH : D	2 : 7	10 : 16	3 : 11

Dva z dotazovaných, kteří uvedli, že u nich frekvence užití téhož něžného pojmenování klesá, současně poznamenali, že hlavním důvodem poklesu je monotónnost, kterou podle jejich názoru užívání něžného pojmenování přináší, a že vždy vymýšlejí něžné pojmenování nové. Na frekvenci užívání něžného pojmenování má patrně značný vliv typ vztahu, sociální postavení a další charakteristiky partnerů a bezpochyby i váha, kterou partneři něžnému pojmenování přisuzují. Pokud je něžné pojmenování užíváno zřídka, pouze v určitých momentech, může mít jeho používání vysoce kladnou citovou hodnotu. Je-li naopak užíváno příliš často a „nediferencovaně“, bez ohledu na situaci, je pravděpodobné, že jeho hodnota, účinek klesá.

Šestá otázka („*Pocítujete potřebu něžné pojmenování obměňovat? Jestli ano, uveďte důvody – např. zdá se mi/mému partnerovi/mé partnerce po čase monotónní, málo expresivní apod.*“) vyvolala u účastníků ankety největší odezvu. Řada z nich např. poznamenala, že něžné pojmenování obměňují podle různých okolností: podle toho, jak se jejich vztah vyvíjí, podle nálady, momentálního nápadu, pro mnohé je vymýšlení něžného pojmenování zábavou atd. V několika odpovědích bylo uvedeno, že partneři mají jedno (popř. malý počet) „stálé“ něžné pojmenování, k němuž užívají něžná pojmenování další. Kromě středoškolaček (10 : 17 v neprospěch potřeby obměny něžného pojmenování) a středoškoláků, u nichž je bilance vyrovnaná (7 : 7), se ostatní spíše přiklonili k potřebě obměny něžného pojmenování – vysokoškoláci v poměru 9 : 5 a vysokoškolačky v poměru 19 : 15. Je tedy možné v užití něžných pojmenování vysledovat jistý prvek variability. Starší, otřelá, méně působivá něžná pojmenování jsou někdy nahrazována výrazy novými, které opět „regenerují“ požadovaný účinek, expresivitu.

Na osmý dotaz („*Užíval/a jste toto něžné pojmenování i pro jiné partnery/partnerky?*“) uvedli středoškoláci (chlapci i dívky) na rozdíl od vysokoškoláků, že něžné pojmenování, které užívají v současné době, užívali mnohdy i pro jiného partnera/jinou partnerku. Chlapci odpověděli pětkrát ano a pětkrát ne; děvčata jedenáctkrát ano a dvanáctkrát ne. Vysokoškoláci naopak téměř jednoznačně uvedli, že totéž něžné pojmenování pro jiného partnera/jinou partnerku neužívali (chlapci třikrát ano a dvacetkrát ne; dívky pětkrát ano a dvacetkrát ne).

Zde se zřetelně projevil „generační“ rozdíl mezi středoškoláky a vysokoškoláky. U gymnazistů je možné v tomto směru vystopovat tendenci ke stereotypu, uniformitě danou zřejmě menší životní zkušeností, sklonem k povrchnosti, k ukvapenosti (srov. odpovědi na čtvrtou anketní otázku). Je přece zřejmé, že u nového, hlubšího citového vztahu

nemohou přetrvávat všechny prvky vztahu předešlého a jen těžko lze očekávat, že by se setrvačně něžná pojmenování přebírala.

V předposlední, deváté otázce měli dotazovaní uvést, zda svého partnera/partnerku oslovují něžným pojmenováním (a) pouze v soukromí, (b) i jindy. Vyjma vysokoškolačky, jež uvedly, že užívají něžné pojmenování spíše v soukromí (20 : 15), vyšlo najevo, že něžná pojmenování nejsou zdaleka vázána výlučně na soukromí. Je pravda, že někteří dotazovaní výraz „jindy“ poněkud omezili a blíže specifikovali (např. „jen v úzkém okruhu známých; jen některá něžná pojmenování; jen někdy“), přesto je výrazná převaha „veřejného“ užívání něžných pojmenování do určité míry překvapující. Anketní odpovědi shrnuje tabulka:

	něžného pojmenování užívám	
	pouze v soukromí	i jindy
SŠ – chlapci	3	12
SŠ – dívky	5	23
VŠ – chlapci	5	11
VŠ – dívky	20	15

„Veřejné“ užívání něžných pojmenování je pravděpodobně dobově podmíněno, je jednou z charakteristických vlastností současných mladých lidí. Mnohdy může být používání něžných pojmenování na veřejnosti výrazem otevřenosti, suverenity apod. U děvčat je celkový poměr mezi soukromým a veřejným používáním něžných pojmenování (25 : 38) méně výrazný než u chlapců (8 : 23), což lze vysvětlit větší dívčí senzitivností, popř. přiřkládáním větší důležitosti něžnému pojmenování.

Odpovědi na závěrečnou desátou otázku („*Jak Vás pojmenovává Váš partner/Vaše partnerka? Jak se Vám toto něžné pojmenování líbí? (a) velmi – (b) ano – (c) celkem ano – (d) ne – (e) vůbec ne*“) přinesly obdobné výsledky jako anketní odpovědi na otázku sedmou. Nejpočetnější skupinou byli opět ti, jimž se něžné pojmenování líbí, pouze sedm dotázaných projevovalo nespokojenost.

	CH – D	CH – D	CH – D	CH – D	CH – D
	(a)	(b)	(c)	(d)	(e)
středoškoláci	3 : 2	3 : 11	1 : 7	2 : 0	1 : 0
vysokoškoláci	2 : 11	5 : 12	7 : 6	1 : 0	1 : 2

Anketa ukázala, že tzv. něžná pojmenování jsou z jazykového hlediska (a nejen jazykového) oblastí mimořádně zajímavou. Téměř všichni dotazovaní (97 %) uvedli, že je užívají, že je tvoří (na každého účastníka ankety připadá téměř jedno různé něžné pojmenování) a že jejich užívání citlivě reaguje na celou řadu faktorů. Vedle zdobných křestních jmen a celé řady deminutivních výrazů jsou jako něžná pojmenování užívány i některé výrazy nezdobné. Poměrně značné procento něžných pojmenování tvoří pojmenování z říše živočišné. Přibližně jedna třetina jich je tvořena „náhodně“, většina je mimojazykově motivována (vlastnost, rys, příhoda). Zjevná je snaha uživatelů po expresivitě výrazu, po jeho působivosti na partnera. Určité přeceňování tvůrčích jazykových schopností (u posluchačů VŠ hraničící až s ješitností) se často projevuje vysoce kladným „autorským“ hodnocením účinku něžného pojmenování na partnera/partnerku a nezřídka mylnou domněnkou, že partner/partnerka takové něžné pojmenování dosud neměl/a. Partneri užívají něžných pojmenování převážně krátce po seznámení a se zhruba ustálenou frekvencí. Něžná pojmenování nejsou ve většině případů vázána výlučně na soukromí. V jejich tvoření lze rozlišit dvě protichůdné tendence: určitou stereotypnost, standardizaci (menší počet něžných pojmenování se vyskytuje a opakuje velmi často) proti snaze o originalitu, neotřelost výrazu.

Nebylo by jistě nezajímavé uplatnit při sledování něžných pojmenování silněji zřetel psycholingvistický, popř. sociolingvistický, a vedle přístupu synchronního i pohled diachronní.

Tuto oblast pojmenování pokládám za velmi podnětnou a jsem přesvědčen, že by její soustavnější výzkum mohl přinést zajímavé poznatky.

Domnívám se, že by bylo možné sledovat mimo jiné užití něžných pojmenování v krásné literatuře (odkazuji v této souvislosti na osobitě výrazy ve Fuksově románu *Spalovač mrtvol* – srov. pojmenování jako *nadoblačná* aj. – i na řadu dalších beletristických děl), a to i z perspektivy překladatelské.

Bez zajímavosti by jistě nebylo zkoumání možného vlivu studia cizích jazyků na české rodilé mluvčí (mám na mysli třeba potenciální užívání anglického *honey*, francouzského *mon chou* atd.) ani rozbor vzorku něžných pojmenování v případech různojazyčných párů či dokonce partnerů stejného pohlaví. Pozornost by mohla být věnována rovněž jiným sociálním skupinám než středoškolákům a vysokoškolákům.

Za pokus by jistě stálo rozebírat podrobněji i motivaci užití něžného pojmenování. Je totiž zjevné, že v četných případech mluvčímu nejde

(pouze) o vyjádření kladného citového vztahu k partnerovi, ale o cíle jiné: může se jednat např. o snahu dosáhnout určitého „osobního užitku“ (žadonění o koupi určitého předmětu aj.).

Možností dále rozpracovat danou problematiku se nabízí celá řada.

Co se obsahu příspěvku týká, podobné výsledky přinesla v roce 2011 i mnou vedená bakalářská práce Andrey Tomanové na Fakultě pedagogické Západočeské univerzity v Plzni, snad s tím rozdílem, že její autorka konstatovala větší míru užívání něžných pojmenování na veřejnosti a určitou tvůrčí pohodlnost, přesněji řečeno snahu mluvčích o užívání jistého ustálenějšího repertoáru něžných pojmenování.

Čech – Nečech?

Vedle vlastních jmen, např. příjmení obsahujících zápornku *ne* (*Neveselý*, *Nezkusil* aj.), tedy v jistém smyslu vlastních jmen záporových, se setkáváme s pojmenováními, která označují nečleny určitých společenství, např. etnických a jiných skupin (*Nečech*, *Nepražan*, *Neevropan*), přičemž se tato pojmenování („nevlastní jména záporová“) mají podle Pravidel českého pravopisu tradičně psát s velkým počátečním písmenem: *Neslovan*.

Je uvedený postup logický? Není z hlediska jazykové správnosti zavádějící? (Viz např. M. Grepl – P. Karlík, *Skladba spisovné češtiny*, Praha, SPN 1989, s. 188: „*K funkci výrazů typu cesta necesta, pláč nepláč, Praha nepraha...*“).

Funkcí velkého počátečního písmene ve vlastních jménech je signalizovat určitou vlastnost, v jistém smyslu jedinečnost, příslušnost příslušného denotátu (osoby, objektu, prostoru apod.) k množině obsahující jeden člen nebo více členů vyznačujících se právě touž společnou základní charakteristikou. Všechny ostatní případy – tedy nečleny dané entity – by měly být na základě tohoto principu formálně odlišeny. V opačném případě se totiž může dospel k nežádoucím situacím.

Tak kupř. ve výpovědi *Karel Nekarel, nikam tě nepustím!* se při použití zápornky *ne* psané s velkým „n“ vlastně vytváří nové vlastní jméno, které ovšem označuje – držíme-li se výše naznačeného rysu a funkce vlastního jména – „kohokoliv/každého, kdo není Karel“. To pokládáme za problematičké.

Jak tedy v podobných případech postupovat? Posudme stručně jednotlivé možnosti řešení.

1. Z výše uvedeného důvodu je třeba ustoupit od psaní velkého počátečního písmene v záporce, a to jak v případě, že je původní vlastní jméno psáno v rámci onoho „nevlastního jména záporového“ s malým

písmenem (nepsat *Nečech*), tak i tehdy, je-li zachováno původní velké počáteční písmeno (nepsat *NeČech*).

2. Nevhodná je rovněž varianta psaní zápornky *ne* odděleně (*ne Čech*) nebo se spojovníkem (*ne-Čech*), neboť to odporuje domácí pravopisné tradici.
3. Zůstávají poslední dvě varianty:
 - a) psát zápornku *ne* dohromady s vlastním jménem a zachovat v něm původní velké počáteční písmeno (*neČech*),
 - b) psát zápornku *ne* s vlastním jménem dohromady a ve vlastním jménu původní velké počáteční písmeno potlačit, resp. nahradit ho písmenem malým (*nečech*).

Řešení 3a) není optimální, protože by byl takový postup z hlediska našeho pravopisného úzu zcela nezvyklý: *Ten muž je Francouz, a tudíž neČech*.

Nejvhodnější je podle našeho názoru varianta 3b) – dává totiž zřetelně najevo, že se nejedná o žádné vlastní jméno, že osoba (denotát), kterou označuje, nepatří do množiny vyznačující se příslušnou charakteristikou, ani k ní nevytváří jakousi „antimnožinu“, protipól s rysem právě opačným.

Pokládáme za opodstatněné uvažovat z pravopisného hlediska pouze o vlastních jménech záporových (*Nečas*) a nevlastní jména záporová psát s malým počátečním písmenem (*nečech*, *neslovan*).

Doufám, byť patrně marně a bláhově, že tento jazykový sloupek snad alespoň částečně obrátí pozornost k dosti nepřehledné a zbytečně komplikované situaci, které jsme svědky v pravopise spisovné češtiny.

V zásadě nesouhlasně na něj v *Naší řeči* reagoval Alexandr Stich (viz *Polemická poznámka*, tamtéž), který už dříve prosazoval, resp. obhajoval psaní velkého počátečního písmena (*Nečech*) rovněž v dalších obdobných případech (*Ultračech*, *Pseudočech*, *Antičech* aj.), srov. jeho příspěvek v časopise *Naše řeč* z roku 1980 (roč. 63, s. 215–217).

Respektuji Stichovy protiargumenty, nicméně nepokládám za opodstatněné svůj názor na danou problematiku měnit.

Bylo by jistě zajímavé porozhlédnout se a sledovat, jak podobné situace řeší některé jiné jazyky (upozorňuji, že ovšem nelze dost dobře vytrhávat z kontextu určité jednotlivosti bez zřetele k té které pravopisné situaci a tradici). Mám dojem, že je mnou navrhovaný způsob užívaný v polštině, nijak blíže jsem se však již danou záležitostí nezabýval.

A ještě dílčí poznámka k českému pravopisu. Češi ho zpravidla příliš neovládají (není ani příliš divu, srov. např. zásady psaní velkých písmen),